

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Галина Тотева Петкова, катедра „Руска литература“,
Факултет по славянски филологии, Софийски университет,
за дисертационния труд на проф. д-р Людмил Иванов Димитров

**„Драматургия на разотиването
(Антон Чехов – Лев Толстой – Максим Горки
и завършекът на руската драматургия от XIX век)“**

за присъждане на научната степен „доктор на науките“

по област на висше образование: 2. Хуманитарни науки; професионално
направление: 2.1. Филология; научна специалност: Руска литература
(Руска литература на XIX век)

Участието ми в състава на научното жури за провеждане на защитата на дисертационния труд на проф. д-р Людмил Димитров за присъждане на научната степен „доктор на науките“ е определено със заповед № РД-38-438 от 18.07.2024 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Като член на журито, потвърждавам, че депозираният от кандидата комплект материали съдържа всички изискуеми документи и сведения по процедурата. Приложената справка по чл. 26 от Закона за развитието на академичния състав в република България „за научна област 2. Хуманитарни науки, Професионално направление: 2.1. Филология, Научна специалност: Руска литература“, удостоверява, че проф. д-р Людмил Димитров отговаря на определените от цитирания закон „минимални

национални изисквания“. Потвърждавам също, че, както постановява чл. 12 (ал. 5) от ЗРАСРБ, рецензираната разработка не повтаря темата и съдържанието на трудовете, за които са получени други научни степени и звания и не е използван в процедури по тяхното придобиване. Представеният дисертационен труд е оригинален и авторов текст, което доказва направената „Антиплагиат“ проверка.

Проф. Димитров е приложил 11 броя публикации по темата на дисертацията, които свидетелстват за апробирането на труда в продължение на повече от десетилетие и половина (2008–2024) в български и чуждоезични научни издания.

Това е административната процедурна рамка, в която разработката на проф. Димитров е надлежно вписана.

Намерението, което си поставя рецензираният труд, е да реконструира и интерпретира взаимоотношенията между „три от най-емблематичните и значими фигури на руската литература“ (с. 5) – Л. Толстой, А. Чехов и М. Горки – през водещата за рефлексията призма на драматургията. Става дума за особения обмен на личностни идентификации и художествени матрици, протичащ в така очертанния *мъжки литературен салон*, където всеки от участниците се справя със собствения „страх от влиянието“ на другия, ако заимствам Харолд-Блумовата терминология, като присвоява, спори или се оттласква от чуждото битие, естетика и поетика.

В литературната русистика досега интересът към отношенията между споменатите писатели се изчерпва с проучването им в опозиционни двойки. Аналитичен ракурс, който полага Толстой, Чехов и Горки и техните творби в плоскостта на един *диалог между трима*, не е формулиран и не е разискван. Така че предложеният изследователски сюжет е безспорна находка на проф. Димитров, а обосноваването и разгръщането на този нов сюжет с прецизна изчерпателност предопределят приносния характер на труда.

Нещо повече, *триангулацията* – с цялата геометрична метафоричност на означаващото – се оказва особено продуктивна като подход. Благодарение на нея не само се задълбочава тълкуването на канонични и за тримата автори творби, но и се предприема едно интермедиялно моделиране, което 1) събира литература, драматургия и театър; 2) обосновава „необратимото преформатиране на литературно-театралната конвенция“ (с. 6); 3) предлага широк контекст на руското литературно развитие през XIX–XX век и 4) набавя допълнителни доводи, проблематизиращи общоприетата хронологичната делитба.

Рецензираният труд е с общ обем от 721 страници, който включва увод, три аналитични глави, заключение и списък на цитираната литература, състоящ се от 498 библиографски единици на няколко езика.

Масивът от текстове, издирен, обхванат и подчинен на рефлексията, е впечатляващ. Той показва отличната осведоменост на автора за критическата литература върху тримата писатели. Добър и вътрешно логичен ход е впримчването в анализа на разнородни наглед формати – от дреболията на писмото / репликата/ спомена до отделното монографично изследване. Всичко е ценно, всичко работи за уплътняване на наблюденията и затвърждаване на доводите. Подобно внимателно вглеждане и извличане на смисли от привидно познати и затворени откъм интерпретация факти и тези разкрива професионалното умение на проф. Димитров да борави с напластено знание и метатекстове от различни периоди, като ги преосмисля и надгражда през оптиката на съвременната хуманитаристика.

В „Увода“ е представена мотивационната рамка на проучването, заявен е интердисциплинарният му профил и са формулирани неговите цели. Методологическите опори текстът намира в полетата на „поетиката, семиотиката и херменевтиката“ (с. 6), като изложението по-нататък умело успява не само да инструментализира, но и да стовори върху един разноредов материал техните подходи. Въведен е и е защитен понятийно

акцентираният в заглавието концепт – „разотиване“ – като „специфично руска театрално-драматургична метафора“ (с. 38), добила битие с леката ръка на Гогол и намерила последен приют във „Вишнева градина“ на Чехов, а в обсъждания тук труд превърнала се във водеща нишка на размишлението.

Първа глава „Пътят към другия“ на метаниво реабилитира „биографичния подход“ (с. 75) и възстановява фигурата на писателя / автора / драматурга като обект на научното дирене. Позовавайки се на становищата на известни литературни теоретици, като Филип Лъжон и Андрю Вахтел, рефлексията се фокусира върху ролята на биографемата, извлечена от еготекстовете на тримата писатели. Изследването наслагва няколко рецептивни пласта, които взаимно се допълват, за да подкрепят тезата. Първият – това са автобиографичните текстове, като акцент тук е поставен върху партитурността на повествованията, доколкото те „структурират живота“ на авторите им (с. 54) и мотивират интереса на всеки един от тях към останалите двама. Саморефлексията в еготекстовете подтиква към изграждане на представа за другия, т. е. тук главният акцент е поставен върху това как писателите се възприемат, как се „четат взаимно“ (с. 94) и кой каква критическа позиция заема спрямо другия.

Вглъбяването в чуждия текст и вглеждането в себе си през него водят до желанието за лично запознанство. Тезата за формите на свързване е доказана документално, с подробно до детайли хронизиране на срещите, съхранили сякаш по неизбежност една йерархичност на социално-поведенческия код. Така деликатно обтегнатите контакти преформатират общуването през комуникативния канал на драматургията. В един момент изявяващите се като драматурзи Толстой, Чехов и Горки създават „конкретни текстове за сцена“ (с. 114), през които протича същинският диалог между тях. Паралелно на реставрирането на контактите е разгърнато повествование, което съотнася еготекстовете с приносните от днешна

гледна точка академични проучвания или животописи на тримата автори. По този начин се постига едно вторично моделиране на биографиите на Толстой, Чехов и Горки с оглед на интересувания разработката акцент – срещата с другия и извървяния път към него.

Втората глава, „Толстой, Чехов, Горки: кой кой е за останалите двама?“, разгръща онзи сегмент от контактите между тримата писателите, който се проблематизира на базата на документални източници: писма, записки, дневници, спомени. Очевидно дълго издирвани и систематизирани, те разкриват как в процеса на общуване писателите променят мнението си и оценките си един за друг. Образът на *значимия събеседник* се конструира между полюсите на привличането и разграничаването, между доверието и – по сполучливата метафора на проф. Димитров – „превземането“ (с. 148) на другия. Анализираните мнения доказват пропукванията на комуникацията между тримата автори и създават „същностна предпоставка“ (с. 148) тази комуникация да се позиционира в полето на фикционалното, т. е. в случая – на драматургията.

Третата глава, „Пропускливата повърхност на Чеховата драматургия“, е основополагаща за концепцията на труда. Тя се състои от четири подглави, всяка от които е логически обоснована и притежава завиден доказателствен потенциал. Главният приносен момент в първата виждам в аналитичния подход, предлагащ късните Чехови пиеси – „Чайка“, „Вуйчо Ваня“, „Три сестри“ и „Вишнева градина“ – да бъдат интерпретирани като цикъл. Тезата е аргументирана със съществуващите вътрешни препратки между пиесите на различни поетологични нива: заглавия; символи; повтарящи се мотиви, определили съгласуването на сюжетите; финали; драматическо действие; персонажна система и – не на последно място – особеното успоредяване на трагедийно и комедийно, което при Чехов се разкрива като *доминация на настроението*.

Другите две подглави разглеждат обстоятелствено пиесите „Живият труп“ на Толстой и „На дъното“ на Горки в контекста на Чеховата драматургия преди „Вишнева градина“. Продуктивни са наблюденията как в историята на Фьодор Протасов от „Живият труп“ отехтява екзистенциалната съдба и философия на Чеховите протагонисти. Противопоставяйки се на Чехов, Толстой се опитва „да поправи“ неговите сюжети през призмата на философията, която изповядва, но това не води до създаването на „нов тип драма“ (с. 431). Анализирайки „На дъното“ от Горки през интертекстуалния диалог с пиесите на Чехов и Толстой проф. Димитров доказва, че тази драма по своята поетика може да бъде мислена като принадлежаща на руската драма от XIX в., чиито открития и сюжети довежда до логически предел. Горки се домогва до и присвоява фикционалния свят на Чехов, но героите му, изявяващи се като резоньори, го приближават по-скоро до Толстой. От изключителен интерес е защитената от проф. Димитров теза за *взаимната фикционализация*, предприемана от тримата писатели в драматургичните им текстове: Толстой се превръща в герой на Горки (старецът Лука от „На дъното“); Чехов и Горки стават герои на Толстой (лекарят и доскорошният дворянин, изпаднал на социалното дъно в „Живият труп“); Толстой и Горки – герои на Чехов в пародиращите ги персонажи на Фирс и Петя Трофимов от „Вишнева градина“.

Последната подглава е посветена на „Вишнева градина“ в контекста не само на творчеството на Чехов, но и това на Толстой и Горки, които заимстват Чеховия драматургичен модел. Авторът на дисертацията обосновава извода, че пиесата, освен че завършва творчеството на Чехов, изчерпва асиметричния диалог между тримата писатели и техните текстове и финализира конвенциите в руската класическа драматургия и руската литература на Златния век.

В „ЗаклЮчението“ си проучването се връща към Гоголевата метафора в заглавието, за да рекапитулира изводите за края на драматургичната поетика на XIX век, перформативно заявен в последната Чехова пиеса.

Авторефератът в обем от 73 страници отразява коректно и синтезирано структурата и съдържанието на дисертационната разработка.

Рецензията труд сполучливо балансира и преодолява консервативната жанрова нормативност на (*голям*) *докторат*, еднакъв за всички научни области. Той надгражда модела на квалификационния текст, подчинен на унифицираните изисквания, като му набавя идентичност, предпоставена от литературоведското познание. Смятам, че безспорно достойнство на обсъждания текст е неговата метаезикова същност, неговото само-писмо, като озаглавяване, структуриране, разгръщане на тези и хипотези, тяхното доказване и усукване.

Тази намерена и защитена особена пластичност на дискурсивната стратегия на проф. Димитров никога не оставя читателя в позицията на пасивен консуматор на научната истина, а го кара да бъде съ-изследовател и да извърви заедно с автора пътя до нейното достигане. Подобен подход впрочем кара възприемателя да стане действителен участник в академичната дискусия, да има ухо за аргументите на другия, да приема правото им на научно битие, ако и собствените му логика или изказ да са различни.

Приносен момент за българското културно поле са и предложените нови или актуализирани преводи на цитирани в дисертацията текстове на Толстой, Чехов и Горки. Подобно прецизиране на проблемно преведени заглавия, реалии, имена, отделни реплики, възпроизвеждани безкритично и днес, е от съществено значение за рецепцията, тълкуването и – не на последно място – за учебния канон, въвеждащ ключови творби на писателите.

С оглед на всички посочени достойнства на дисертационния труд „Драматургия на разотиването (Антон Чехов – Лев Толстой – Максим Горки и завършекът на руската драматургия от XIX век)“ и неговите убедителни приноси за русистичните изследвания и хуманитаристиката като цяло, предлагам на уважаемото жури да присъди научната степен „доктор на науките“ на проф. д-р Людмил Димитров.

Доц. д-р Галина Петкова
Катедра по руска литература

20 септември 2024 г.

София